

Препораки за олеснување на имплементацијата на принципите на отворена наука во земјите на Западен Балкан

Врз основа на препораките на УНЕСКО за отворена наука ([UNESCO recommendations on open science](#)), политиките на Европската Унија (ЕУ) за отворена наука ([the EU's open science policy](#)), извештаите за веќе постоечките практики за отворена наука во земјите на Западен Балкан ([Report on the existing open science practice in the Western Balkan countries](#)) и разменетите искуства на тркалезната маса споделени на настанот [Денови на отворена наука](#) одржан во Белград, 3 ноември 2022 година, креирани се препораки за олеснување на имплементацијата на принципите на Отворена наука (ОН) (*Open Science*) во земјите на Западниот Балкан (*Western Balkan Countries*).

ОН, како иницијатива на ЕУ, е настаната пред неколку децении како движење за трансформација на научните практики со цел прилагодување на промените и предизвиците на дигиталната ера и да се зголеми влијанието на науката во општеството. Поголемиот и отворен пристап до истражувачките процеси и резултати ја подобрува ефикасноста на научните системи и ги намалува трошоците за време на собирањето, креирањето и повторното користење на истражувачките податоци. Исто така, зголемувањето на општественото влијание на науката ги мултиплицира можностите за локално, национално, регионално и глобално учество во истражувачкиот процес, што овозможува поширока циркулација на научните откритија. Поради сето ова, од исклучителна важност е земјите од Западниот Балкан рамноправно да учествуваат во глобалните научни трансформации и да креираат основа за иден развој на научниот потенцијал.

Препораки

Политики и инфраструктура

1. Земјите од Западниот Балкан, освен Албанија и Босна и Херцеговина, генерално, имаат развиени политики за ОН. *Се препорачува Албанија и Босна и Херцеговина да усвојат национални политики за отворена наука за да им се приклучат на останатите земји од Западен Балкан во нивните напори отворената наука да стане нова истражувачка практика.*

2. Постоечките политики во Србија, Црна Гора и Северна Македонија декларативно ја регулираат отворената наука, препознавајќи ја нејзината важност, без акционен план за одржување на инфраструктурата. Затоа, на истражувачите не им се достапни ресурсите за имплементација на отворена наука. *Се препорачува политиките да мораат да ги специфицираат начините на кои ќе се обезбеди пристап до инфраструктурата за отворена наука.*
3. Повторливоста на научните истражувања стана фундаментален камен на сопнување за довербата во науката. Студиите со кои се повторуваат истражувањата се неопходни во сите области на науката за да се обезбеди доверба во научните резултати. *Се препорачува политиките на научните списанија во нивните цели и опсег на делување да вклучуваат студии за повторување со кои се потврдуваат добиените научни резултати.*

Финансирање

1. Објавувањето во списанија со отворен пристап (*Gold Open Access*) најчесто чини помеѓу 1.000 и 3.000 USD. Истражувачите немаат доволно средства да платат за процесите на обработка и објавување на научни трудови во списанија со целосно отворен пристап (*Gold Open Access*) и обично ги депонираат резултатите од научната работа во институционални бази на податоци - репозитории (т.н. *Green Open Access*). *Истражувачките институции се силно охрабрани да развијат отворени институционални бази на податоци - репозитории за да им се помогне на истражувачите да ги исполнат барањата за отворен пристап дефинирани со националните политики.*

Образование

1. Отворена наука подразбира многу нови истражувачки практики и принципи, како што се FAIR (*Findable* – лесен за наоѓање, *Accessible* – лесено се пристапува, *Interoperable* – лесен за замена, *Reusable* – повторна употреба) принципите на податоци, планот за управување со податоци, отворен код, отворен софтвер, граѓанска наука и сл. Во моментот, истражувачите се информираат за овие вештини исклучиво преку учество во ЕУ проекти, во склоп на планираните едукативни активности. Дел од едукативниот материјал е објавен во Србија ([Отворена наука: практики и перспективи](#); [Водич за граѓанска наука](#)), но неопходно е младите истражувачи да имаат неограничен пристап до образование за новите трендови во

науката. *Се препорачува воведување на овие нови истражувачки практики во наставните планови и програми.*

2. Носителите на одлуки во сите земји од Западен Балкан можат да ги подобрат овие процеси со воведување на дополнителни критериуми за акредитација на студиските програми од емпириските науки. *Се препорачува критериумите кои вклучуваат отворена наука да станат дел од акредитацијата на студиските програми.*

Метрика на следната генерација

1. Потпирањето на исклучиво квантитативни критериуми при научната евалуација допринесува до поголем број на научни трудови. Меѓутоа, бројот на научни трудови не е основа за оценување на научното влијание. *Се препорачува промена на критериумите за оценување на научните трудови, кои треба да се базираат на декларацијата DORA за оцена на истражувањето (DORA - Declaration On Research Assessment); Лајденски манифест за истражувачка метрика (Leiden manifesto for research metrics) и метриката на ЕУ за следната генерација: Одговорна метрика и евалуација за отворена наука (EU Next-generation metrics: Responsible metrics and evaluation for open science).*

Тимот на WBC-RRI.NET

